

УДК 376.3
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.13-18

Бартош Олена Павлівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
olena.bartosh@uzhnu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0001-6733-5516

СУБ'ЄКТ-СПЕЦИФІЧНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ОБДАРОВАНІСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

***Анотація.** Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Важливо, щоб індивіди, наділені певним особливим даром, мали змогу розкрити і використати його з метою самоствердження, правильного вибору професії. Мета статті – розглянути змістове наповнення суб'єкт-специфічних критеріїв щодо класифікації обдарованих осіб в освітньому середовищі Великої Британії. Методи дослідження: аналіз і синтез наукової літератури (для уточнення ключових понять дослідження), систематизація (з метою виявлення існуючих наукових підходів до вирішення проблеми), теоретичне узагальнення (для формулювання підсумкових положень і висновків). У ході проведеного дослідження було встановлено, що британські вчені пропонують визначати обдарованих учнів за суб'єкт-специфічними критеріями, що дає змогу ідентифікувати тих учнів, які можуть проявляти виняткову здібність в межах одного або декількох шкільних предметів. Для кожної сфери пропонують набір передбачуваної поведінки, демонстрація якої може допомогти ідентифікувати обдарованість та талановитість:*

***Ключові слова:** критерії визначення, обдарованість, учні, Велика Британія.*

Вступ. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Важливо, щоб індивіди, наділені певним особливим даром, мали змогу розкрити і використати його з метою самоствердження, правильного вибору професії [1]. В Україні допоки прослідковується низка проблем у професійній освіті фахівців, умотивованих і здатних до роботи з обдарованими дітьми. Основою становлення компетентності таких учителів має стати сучасна теорія обдарованості, яка буде творчо трансформована ними в процесі ідентифікації проявів обдарованості в дітей і створення сприятливих умов для розгортання індивідуальних потенціалів здібних і талановитих учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні публікації у психолого-педагогічній науковій літературі свідчать про зростання інтересу до цієї проблеми. Важливими для вивчення залишаються теоретичні концептуальні положення щодо організації навчання обдарованої молоді, зокрема систематизовані і узагальнені критерії відбору обдарованих; розробки діагностичних методик обдарованості; методики забезпечення комунікативного компоненту навчання. Окреслена тематика знайшла своє відображення у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Так, різні аспекти роботи з обдарованою молоддю в окремих державах світу висвітлено у працях О. Антонової (країни Європи), І. Волощука та Н. Поліхун (Німеччина), М. Міленіної та Н. Соколовської (Ізраїль, Велика Британія) та ін. Протягом останніх років значно зростає інтерес науковців до проблеми роботи з обдарованими дітьми та молоддю: вітчизняних (О.Бевз, А. Біда, П. Тадеєв, Ю. Пивовар, Н. Теличко, Л. Чухно) та зарубіжних (Дж. Вебб, Д.Ейр, С. Кедволледер, Г.Трост, Т.Фаррелл, Ю. Філіпс, Дж.Фрімен, С. Цімліх).

Мета статті – розглянути змістове наповнення суб'єкт-специфічних критеріїв щодо класифікації обдарованих осіб в освітньому середовищі Великої Британії. **Методи дослідження:** аналіз і синтез наукової літератури (для уточнення ключових понять дослідження), систематизація (з метою виявлення існуючих наукових підходів до вирішення проблеми), теоретичне узагальнення (для формулювання підсумкових положень і висновків).

існуючих наукових підходів до вирішення проблеми), теоретичне узагальнення (для формулювання підсумкових положень і висновків).

Виклад основного матеріалу. У ході проведеного дослідження було встановлено, що в британській науковій літературі [2; 3] наявна велика кількість визначень обдарованості, але немає загальноприйнятого визначення цієї категорії осіб. Термін «обдарований» та «талановитий» має ряд синонімічних термінів: «геніальний», «талановитий», «здібний», «дуже / надзвичайно / винятково здібний», «з великим навчальним потенціалом» тощо. Найчастіше використовують термін «здібний» та його варіанти, оскільки він вважається більш доцільним та менш емоційним.

Об'єктивні та практичні критерії до класифікації обдарованих осіб є необхідними для забезпечення освітніх потреб обдарованих учнів. Класифікація характеристик обдарованості допомагає вчителям створити профіль учнів для вивчення їх сильних сторін. Такий профіль ідентифікує здібного у певних сферах учня. Вибір критеріїв для оцінки та / або ідентифікації обдарованості є специфічним для кожного окремого випадку. Критерії можуть змінюватися в залежності від віку та / або талантів, що оцінюються, та потребують підтвердження іншими доказами. Зрештою, рішення про те, яких учнів слід розглядати як обдарованих та талановитих, покладається на британських вчителів та школу.

Британські вчені пропонують визначати обдарованих учнів за суб'єкт-специфічними критеріями, що дає змогу ідентифікувати тих учнів, які можуть проявляти виняткову здібність в межах одного або декількох шкільних предметів. Для кожної сфери пропонують набір передбачуваної поведінки, демонстрація якої може допомогти ідентифікувати обдарованість та талановитість:

– Мова (англійська та ірландська) [4]: демонструють високі навички читання та увагу до деталей; чутливі до нюансів використання мови, використовують мову точно; мають добре розвинене, витончене відчуття сенсу і гумору; виражають себе різкими та критичними відповідями, аналізують власну роботу; вміють читати і шукають при цьому глибше значення, спираються на висновки; можуть «читати між ряд-

ками»; підходити до написання завдань вдумливо та з ретельною підготовкою; здатні розмірковувати про мовну і мовні форми, з якими вони стикаються, розуміючи свої власні здатності; демонструють інтерес до мови повсюди; звертають увагу на написання та значення слів; добре справляються в двомовному середовищі; володіють яскравістю і широтою читання; демонструють задоволення та бажання участі у експерименті з мовою; аналізують уявлення впевнено і точно, обговорюючи свої наміри та інші наміри; знаходять зв'язки між прочитаними різними текстами; вміють використовувати здобуті навички в інших дисциплінах; шукають способів поспілкуватися з носіями мови.

– Сучасна іноземна мова [5]: демонструють інтерес до іноземних культур; визначають граматичні закономірності та функції слів; використовувати лінгвістичні / нелінгвістичні підказки для визначення змісту; здатні слухати і точно відтворювати звук; екстраполюють загальні правила з прикладів, можуть віднайти зв'язок; цікавляться тим, як «працює» мова, її змістом і функціями; вміють використовувати технічну лексику для обговорення мови; виявляють та запам'ятовують нові звуки та «шматки» мови; гнучкі у мисленні, демонструють відчуття, інтуїцію та творчість; застосовують принципи від відомої мови для вивчення нових мов, володіють ефективними стратегіями комунікації. Обдаровані та талановиті з мовними здібностями учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: усвідомлення мови (рима, акцент, інтонація у розмовній мові, граматики та зв'язки з іншими мовами); навички спілкування (прагнуть писати та спілкуватися з творчим відчуттям, винятковим для свого віку, часто використовуючи метафори або поезію; висловлюють ідеї вільно та лаконічно); обгрунтування та аргументація (наводять причини на абстрактному та гіпотетичному рівні як усно, так і письмово; можуть переконливо виправдовувати свою думку, вміють використовувати стратегії опитування, щоб оскаржити точки зору інших); грамотність (читають з ранніх років, жадібно, з широким колом літературних інтересів, читають для особистого задоволення) [6, с.36].

– Географія [7]: володіють широкими загальними знаннями про світ; зацікавлені роботою власного середовища; розглядають відносини різних масштабів в середовищі; впевнено аналізують і роблять висновки; цінують різні точки зору та ставлення; творчо оформляють та інтерпретують просторові уявлення; мають хороші навички обробки інформації; ентузіасти-спостерігачі навколишнього світу; використовують ідентифікацією моделей та подібностей у різних контекстах; розуміють і пояснюють більш складні взаємини; наводять значущі узагальнення від детальної інформації; формулюють думки та використовують докази для підтримки своєї власної точки зору; впевнено використовують широкий спектр візуальних ресурсів, включаючи карти та фотографії; контролюють і регулюють особисту роботу.

– Математика [8]: розуміють формальну структуру проблеми: можуть генерувати ідеї для дій; дотримуються схеми: можуть уточнювати і робити припущення; логічно доводять: можуть перевірити, обгрунтувати та довести; думають гнучко, адаптуючи підходи до вирішення проблем; можуть пропускати етапи в логічних міркуваннях і думати в скороченій математичній формі; вміють узагальнювати з прикладів; вміють узагальнювати підходи до вирішення завдань; використовують математичні символи як частину мислення; можуть працювати в зворотному напрямку і на перспективу при вирішенні про-

блеми; запам'ятовують математичні формули, типи задач, способи вирішення задач і закономірності доведення. Обдаровані та талановиті з математичними здібностями учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: стихійне формування проблем; гнучкість у обробці даних; ментальна спритність або потік ідей; здатність до організації даних; оригінальність інтерпретації; швидкий темп вивчення нових концепцій; вдосконалені навички спостереження; потужне опитування; глибина розуміння питань; – унікальні навички вирішення проблем; здатність робити висновки з моделювання [6, с.41].

– Історія [9]: здатні хронологічно структурувати як нову, так і раніше отриману інформацію; володіють широким спектром загальних та історичних знань; розуміють тимчасовість характеру знань; обговорюють значення подій, людей та змін; використовують цілий ряд історичних джерел, включаючи складні та неоднозначні, з впевненістю та сприйняттям; використовують витончені підходи для вибору джерел; демонструють рішучість та наполегливість у розслідуванні тем; підтримують аргумент або інтерпретацію, роблять добре збалансовані судження; досягають обгрунтованих оцінок та висновків, що базуються на обгрунтованому використанні доказів, готові підтримати їх аргументовано; впевнені у використанні конвенцій, що описують історичні періоди; демонструють глибоке усвідомлення особливостей різних історичних періодів та різноманітності досвіду в кожен з них; пов'язують в уяві вивчені теми з іншими навчальними програмами; готові оскаржити тлумачення; займаються пошуком історичних питань, беруть участь у незалежному історичному дослідженні, виконують вправи з вирішення проблем; демонструють жваву цікавість щодо історичних проблем та дебатів; вибирають та використовують історичну інформацію, щоб висвітлити розповідь, використовують специфічну лексику та термінологію з предметною специфікою з точністю та впевненістю; вносять пропозиції, які відображають самостійну думку щодо зв'язків, причин і наслідків історичних подій, ситуацій та змін.

– Наука [10]: визначають закономірності та взаємозв'язок в наукових даних: можуть виводити гіпотезу, яка ґрунтується на достовірних доказах, робити висновки; усвідомлюють, як контекст впливає на інтерпретацію змісту науки; обробляють надійні, дійсні та точні дані: можуть пояснити, чому дані ненадійні, недійсні або неточні; логічно обгрунтовують міркування; використовують предметну лексику ефективно в побудові абстрактних ідей; розмірковують гнучко, узагальнюють ідеї та адаптують підходи до вирішення проблем; здатні оцінювати результати та критично мислити. Обдаровані та талановиті в науці учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: проявляють образність при розгляді пропозицій та стратегій дослідження; швидко вирішують, як досліджувати проблеми та маніпулювати змінними; розуміють поняття надійності та обгрунтованості, щоб легко аналізувати дані та будувати моделі; багато читають, особливо наукову фантастику; насолоджуються вивченням обраних самостійно фактів та застосуванням наукових теорій, ідей та моделей (але можуть виконувати невиважену роботу недбало); допитливі до того, як працюють речі і чому все відбувається (можуть бути незадоволені спрощеними поясненнями та недостатньою деталізацією); ставлять багато питань, готові висунути гіпотезу та роздумувати про основні механізми та більшу глибину; думають логічно, можуть пропускати етапи в міркуваннях, надаючи правдоподібні пояснення яви-

шам; пропонують об'єктивні аргументи, використовуючи комбінації доказів та творчих ідей, а також ставлять під сумнів інші висновки (в тому числі їх вчителя!); прагнуть до максимальної точності у вимірах будь-яких видів і насолоджуватися якомога точнішим зчитуванням даних (іноді за межами точності приладу); швидко поєднують факти та концепції, яким вони навчилися, використовуючи більш широкий словниковий запас, ніж їхні однолітки; думають абстрактно в більш ранньому віці, розуміють моделі та використовують моделювання, щоб пояснити ідеї та спостереження, часто вчителю; їм набридає надмірне повторення, вони не потребують прикладати стільки ж зусиль, як інші учні; насолоджуються проблемами та вирішенням проблем, часто стаючи самокритичними; само-мотивовані, охоче вкладають свій додатковий час, швидко навчаються новим фактам, а також застосовують навички мислення на вищому рівні в подібних контекстах [6, с.49].

– Фізичне виховання [11]: використовують тіло впевнено, виразно; мають гарне відчуття форми, простору, напрямку та часу; добре контролюють грубі та дрібні рухи тіла, майстерно пораються з предметами; виробляють бездоганність руху з інтуїтивним відчуттям до елегантності в русі; показують високий рівень розуміння принципів реалізації навчально-виховної роботи та їх застосування в різних видах діяльності; здатні ефективно, точно та вільно використовувати технічні терміни демонструють відпрацьовані навички та техніки, транслюють навички на різні види діяльності; вміють аналізувати та оцінювати свою та чужу роботу, використовують результати для вдосконалення; беруть на себе ініціативу, демонструючи лідерство та незалежність думки. Кінестетичні учні демонструють здатність високого рівня в контекстах фізичного виховання та / або тактильного навчання або мають потенціал для цього. Їх характеристики є особливими [12]:

– Фізичний стан: фізіологічна схильність до досягнення успіху у певному виді спорту або діяльності; здатність до виконання фізичних вправ.

– Соціальний стан: відмінні лідери, приймають участь у колективній роботі, напористі; схиляють інших учасників до ентузіму.

– Особистий стан: ентузіасти, пристрасні, здатні до самодисципліни; схильні до тайм менеджменту; самовпевнені; цілеспрямовані; цінують виклики; високо мотивовані для досягнення особистого вдосконалення; мають внутрішнє бажання до досягнення успіху; стійкі; наполегливі.

– Когнітивний стан: показові у плануванні; вміють приймати рішення під тиском.

– Стан творчості: реагують на виклики зі сприйнятливістю, оригінальністю та чутливістю.

Обдаровані та талановиті у фізичному вихованні та спорті учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: демонструють спритність, баланс, координацію рухів, швидкість, які розвинені краще, ніж у однолітків (тут швидкість – якість, якої важко «навчити») і часто характеризує «виняткових» спортсменів); демонструють здатність вільно і точно поєднувати свої рухи в діях; демонструють незвичайний інтерес до навичок навчання, правил спорту та активності, майстерність; демонструють високий рівень майстерності у фізичних навичках; поєднують фізичну майстерність та пізнавальну здатності у спорті / гри / активності та правильно застосовують своїх навички в потрібний час; демонструють бажання навчити інших майстерності або вмінню використовувати майстерність; демонструють виняткові лідерські якості в контексті спорту чи діяльнос-

ті (учні активно залучають інших і пишаються тим, що не тільки добре самі щось виконують, але і допомагають одноліткам добре грати /щось виконувати); демонструють свою винятковість в одному або декількох видах спорту; отримують задоволення від використання інструментів або від уроків, які передбачають активну / практичну участь; демонструють унікальну пам'ять у тому, як робити певні речі після того, як вони зробили їх один раз; демонструють хорошу координацію рухів.

– Мистецтво [13]: аналізують та інтерпретують свої спостереження та творчо їх демонструють; ентузіасти і цікавляться візуальним світом; можуть підтримувати концентрацію, постійно вдосконалювати ідеї; швидко навчаються і передають навички; спираються на існуючі знання, пов'язують знання, спираються на роботу інших людей; насолоджуються експериментами з матеріалами, можуть виходити за межі звичайного; впевнені, використовуючи широкий спектр навичок і технік.

– Драматургія [14]: мати можливість ефективно займатися роллю; може впевнено рухатись і використовувати жести, що відповідають характеру; насолоджуйся драматичною імпровізацією та / або мімікою та танцювальною драмою; взаємодіють з іншими під час виконання тексту з гри; володіти ґрунтовним знанням про драму та театр; роздумувати про використання мови в процесі відтворення тексту; продемонструють експресивну мовленнєву здатність у використанні голосу та акцентів; здатні винаходити і підтримувати роль перед аудиторією, впевнено демонструвати скриптований чи імпровізований характер; вміють ефективно співпрацювати з аудиторією; розуміють і насолоджуються використанням сцени, дизайну та технічних ефектів; здатні обговорювати та мають особисту думку про театральні та драматичні вистави; мають можливість і бачення реалізувати текст з «сторінок на сцені». Обдаровані та талановиті у мистецтві та драматургії учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: демонструють інтерес та мотивацію у виконавському мистецтві; демонструють нестримний інтелект; демонструють уяву (створюють ігри персонажами); приводять драматичні ситуації до апогею; розповідаючи історію, належно її закінчують; демонструють здатність спілкуватися словесно та / або через тілесно-кінестетичні засоби; демонструють чудову пам'ять; імітують вирази обличчя та пози тіла інших людей, навіть шаблони мовлення та інтонації; передають почуття за допомогою міміки, жестів та тілесних рухів; демонструють почуття гумору; демонструють взаємну повагу до почуттів інших; визнають, що кожен є важливим у творчому процесі; схильні до ризику (демонструють свою яскравість, впевненість, театралізовану поведінку перед іншими) [6, с.33].

– Музика [15]: чувають музику («голові»); демонструють силу експресії та вміння поза компетенцією; емоційно реагують на звуки; демонструють прихильність до досягнення досконалості; мають хорошу музичну пам'ять; особливо чутливі до мелодії, тембру, ритмів; демонструють узгодженість та індивідуальність у розвитку музичних ідей; вмотивовані та віддані, наполегливі в практиці. Ознаки поведінки, які можуть вказувати на особливу здатність до музики, поділяються на три основні напрямки: навички, мотивація та творчість [6, с.45].

Обдаровані та талановиті у музиці учні можуть відрізнитися наступними характеристиками (рис. 1):

навички		мотивація		творчість	
ритм	відчують та підтримують імпульс	здатність зосередитися	спрямовують увагу	експресивність	реагують з чутливістю
	відчують імпульс тілом і реагують на ритм		повністю віддані справі		грають енергійно та інтенсивно
	точно відтворюють ритмічні закономірності		зацікавлені та задіяні у заходах в класі		повністю задіяні
	грають повторюючи зразок		уважно слухають		передають почуття
	чекають на належний момент, щоб почати		слідують інструкціям		
прийняття звуку	сприймають відмінності в тоні і висоті тонів, можуть підібрати тональність	наполегливість	сприймають виправлення та їх використовують	композиційність та імпровізація	виконують музику і реагують на неї особистим підходом та залученням
	відповідають на динаміку		потребують більше часу, щоб подумати		роблять дивовижні або незвичні заяви
	можуть повторювати мелодійні фрази		з часом вдосконалюються		оригінально створюють звук
	здатні грати самостійну частину		наполегливі в музичній діяльності		складають пісні
	мають високий ступінь звукової / музичної пам'яті		удосконалюють ідеї		експериментують та управляють звуком
	здатні спонтанно передавати вивчене у музиці від одного інструменту до іншого		конструктивно критикують музичні твори інших та свої		імпровізують спонтанно
координація	почувають себе вільно у просторі	ентузіазм	радісно реагують		
			охоче беруть участь		
	здатні одночасно робити дві або більше речей, можуть працювати обома руками		відкриті для незнайомих стилів музики		
	можуть контролювати тіло в русі, завмирати		ставлять запитання, допитливі		

Рис. 1. Талановиті та обдаровані у музиці

– Інформаційні технології [16]; використовувати ІКТ на рівні незалежного користувача; використовувати ІКТ для вирішення задач; вивчають обмеження ІКТ та джерел інформації; вивчають мету, за якою обробляється та повідомляється інформація, як характеристики різного типу інформації впливають на її використання; використовувати ІКТ для підтримки своїх досліджень з інших предметів; використовувати свої навички та знання з ІКТ для розробки інформаційних систем, пропонують вдосконалення існуючих систем; вивчають окремі соціальні, економічні та етичні проблеми, що виникають при використанні ІКТ.

– Дизайн та технології [17]: з легкістю сприймають і обговорюють нові ідеї; концептуалізують за межами наданої інформації; пропонують просте, елегантне рішення щодо складних, неорганізованих даних; аналізують свою діяльність і є конструктивно самокритичними; демонструють майстерність та винахідливість у навичках та техніці виробництва; пов'язують вже відоме з новим, бачать реалізацію у форматі 2D або 3D; передають та адаптують ідеї від відомої до нової проблеми; здатні представляти ідеї естетично різними способами: візуальними, просторовими, словесними, математичними; самостійно здобувають знання для вирішення проблем; демонструють проінформованість про соціальні / етичні міркування (наприклад, кінцеве постачання ре-

сурсів). Обдаровані та талановиті в ІТ, дизайні та технологіях учні можуть відрізнитися наступними характеристиками: володіють технологічними навичками на вищому рівні, ніж інші однолітки; набувають нових технологічних навичок швидше, ніж інші; часто без будь-яких формальних тренувань; володіють сильним логічним мисленням разом з творчим мисленням; насолоджуються вирішенням проблем та сильною необхідністю зберігати уваження про те, як все працює; присвячують надмірну кількість часу роботі над технологіями; готові експериментувати з новим програмним забезпеченням і робити винаходи за допомогою механічних можливостей; здатні транслювати вивчене від однієї технології до іншої; прагнуть до можливості використовувати технології та їх продуктивні можливості (тобто вирішувати проблеми в реальному світі); мають хороші просторові навички; володіють сильною дрібною моторикою; їм подобається щось розбирати і збирати, конструювати; їм подобається користуватися інструментами, подобаються уроками, які передбачають активну / практичну участь; насолоджуються практичним досвідом; навчаються шляхом побудови та маніпулювання об'єктами; здатні візуалізувати кінцевий продукт на етапі проектування [6, с.64].

– Релігійна освіта. Суспільні науки [18]: визнають і виражають особисті почуття, співпереживають з іншими; будують і підтримують складний ар-

гумент, інтегруючи ідеї з кількох джерел; ставлять запитання і бачать зв'язок між питаннями; цінують систему цінностей інших, керуються судженнями або висновками; чутливі до соціальних проблем і стурбовані соціальною нерівністю; здатні мислити самостійно, спілкуються аргументовано; здатні роздумувати та інтегрувати різні види знань; можуть використовувати інтуїцію та особистий досвід, навчаючись з іншими. Обдаровані та талановиті в релігійній освіті та суспільних науках учні можуть відрізнятися наступними характеристиками: розуміють і сприймають питання світової культури та системи переконань, досліджують мету життя; демонструють передові моральні та етичні судження; дуже зацікавлені в розробці рішень щодо соціальних, етичних та екологічних проблем; часто поєднують минуле і теперішнє або одну культуру з іншою; намагаються зрозуміти інші культурні та духовні погляди; усвідомлюють історичну роль релігії; розуміють причинно-наслідкові зв'язки та усвідомлюють, що часто існує безліч факторів, які призводять до подій та дій; – використовують історичні методи для проведення досліджень (надійні джерела, першоджерела); визнають, що наше глобальне суспільство є багатокультурним і мультирелігійним; мають чітке розуміння хронологічного та просторового мислення; читають багато про теми соціальних досліджень, можуть демонструвати інтерес до певного періоду в історії; демонструють інтерес до вивчення країн світу, їх географії та релігій; відображають розуміння того, як впливає географія, соціологія та релігія на економіку, культуру та спосіб життя; демонструють розуміння інтересів, що виходить за межі інтересів однолітків [6, с.53].

– Особистісний розвиток [19]: звертають увагу на почуття інших; впевнені у собі; є гнучкими, їм комфортно із змінами та новизною; будують хороші відносини; добре співпрацюють; обізнані про соціальні та екологічні проблеми; добре проявляють себе в дебатах, дискусіях, рольових іграх; демонструють чесність та чесноти; роздумовують про особисті помилки та виправляють їх; мають самоконтроль; використовують ефективні комунікативні навички; здатні переконувати і вести переговори; є лідерами, керують іншими людьми; насолоджуються діяльністю в громаді; демонструють ініціативу та наполегливість.

Обдаровані та талановиті у особистісному розвитку, з лідерськими якостями учні можуть відрізнятися наступними характеристиками: визнають цілі групи; чітко формулюють ідеї; демонструють гарне соціальне судження; вміють гарно говорити перед іншими; добре організовані; – впевнені у собі; емоційно стабільні; готові ризикувати; адаптуються до нових ситуацій; визначають навички та вміння, якими володіють інші; легко взаємодіють з іншими; демонструють соціальні навички; слухають інших з співпереживанням; мотивують інших; зрозуміють, як люди відчують, як функціонують групи; дають вказівки чітко та ефективно; надійні та відповідальні; приймають ролі нелідерів в групі; істотно впливають на настрої групи; підтримують інших в групі, коли це доречно; координують роботу кількох осіб; ініціюють та реалізують проекти в межах своєї спільноти; надають пропозиції щодо змін; точно розуміють чужі почуття; спілкуються з іншими, в тому числі і з тими, хто може бути складним; заохочують довіру та впевненість у інших; зручно себе почувають в ситуаціях з різними точками зору; бачать проблеми з різних точок зору; є високо відповідальними; є переконливими комунікаторами; добре працюють в групах; беруть участь у більшості соціальних заходів; насолоджуються оточенням інших людей; визнані лідерами серед однолітків; усвідомлюють словесні та невербальні сигнали [6, с.60]

Висновки. Британські дослідники проблеми рекомендують використовувати будь-який перелік характеристик в класифікації обдарованих осіб як відправну точку для роздумів щодо обдарованості та таланту, а не як діагностичний інструмент. Чіткі, об'єктивні та корисні критерії є необхідними для того, щоб визначити найбільш здатних учнів у навчанні та забезпечити їхні потреби. Однак широкий спектр визначень, а також загальні упередження щодо того, що являє собою обдарованість / талант, часто можуть перешкоджати їх розробці. Вибір критеріїв для оцінки та / або ідентифікації обдарованості є специфічним для кожного окремого випадку. Критерії можуть змінюватися в залежності від віку та / або талантів, що оцінюються, та потребують підтвердження низкою доказів. Зрештою, рішення про те, яких учнів слід розглядати як обдарованих та талановитих, є в межах відповідальності вчителів та школи.

Список використаної літератури

1. Прокопів Л. Проблема обдарованості молоді в українській та зарубіжній психолого-педагогічній літературі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2006. № 9. С. 128–132.
2. Clark B. *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school*. 8th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall, 2012. 432 p.
3. Davis G.A., Rimm S.B. *Education of the gifted and talented*. 5th ed. Boston MA: Allyn & Bacon, 2003. 552 p.
4. Dean G. English and Literacy. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
5. Lowe P. Modern Foreign Languages In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
6. *Teaching students who are gifted and talented. A Handbook for Teachers Newfoundland and Labrador Department of Education*, 2013. 225 p.
7. Leat D. Geography. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
8. Kennard R. Mathematics. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
9. Mordecai S. History. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
10. O'Brien P. Science. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
11. Beashel P. Physical Education and Sport. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
12. Leeds University Youth Sport Trust (n.d.). Model of talent development. URL: <http://gifted.youthsporttrust.org/page/talent-development/index.html>
13. Fitzpatrick M. Art. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
14. Webb J.T., Gore J.L., Amend E.R., DeVries A.R. *A parent's guide to gifted children*. Scottsdale AZ: Great Potential Press, Inc.,

2007. 410 p.
15. Williams F. Art. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
  16. Qualifications and Curriculum Authority. *A Curriculum Opportunity: Developing Potential into Performance*. Cardiff: ACCAC Publications, 2003. 66 p.
  17. Davies T. Design and technology. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
  18. Cope M. Religious Education. In Eyre D., Lowe H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. London: David Fulton Publ., 2002. 224 p.
  19. Goleman D. *Working with Emotional Intelligence*. London: Bloomsbury Publishing Company, 1999. 383 p.

References

1. Prokopiv, L. (2006). Problema obdarovanosti molodi v ukrajins'kij ta zarubizhnyj psykhologo-pedahohichnij literaturi [The problem of gifted youth in Ukrainian and foreign psychological and pedagogical literature]. *Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 9, 128–132. [in Ukrainian].
2. Clark, B. (2012). *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school*. 8th ed. Pearson Prentice Hall.
3. Davis, G.A., & Rimm, S.B. (2003). *Education of the gifted and talented*. 5th ed. Allyn & Bacon.
4. Dean, G. (2002). English and Literacy. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
5. Lowe, P. (2002). Modern Foreign Languages. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
6. Teaching students who are gifted and talented (2013). A Handbook for Teachers Newfoundland and Labrador Department of Education.
7. Leat, D. (2002). Geography. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
8. Kennard, R. (2002). Mathematics. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
9. Mordecai, S. (2002). History. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
10. O'Brien, P. (2002). Science. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
11. Beashel, P. (2002). Physical Education and Sport. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
12. Leeds University Youth Sport Trust (n.d.). Model of talent development. URL: <http://gifted.youthsporttrust.org/page/talent-development/index.html>
13. Fitzpatrick, M. (2002). Art. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
14. Webb, J.T., Gore, J.L., Amend, E.R., & DeVries, A.R. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Scottsdale AZ: Great Potential Press, Inc.
15. Williams, F. (2002). Art. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
16. Qualifications and Curriculum Authority. (2003) *A Curriculum Opportunity: Developing Potential into Performance*. ACCAC Publications.
17. Davies, T. (2002). Design and technology. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
18. Cope, M. (2002). Religious Education. In Eyre, D. & Lowe, H. (eds). *Curriculum Provision for the Gifted and Talented in the Secondary School*. David Fulton Publ.
19. Goleman, D. (1999). *Working with Emotional Intelligence*. Bloomsbury Publishing Company.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2022 р.

Стаття прийнята до друку 20.02.2022 р.

Bartosh Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

SUBJECT-SPECIFIC CRITERIA FOR DETERMINING OF GIFTEDNESS IN THE BRITISH EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. Early detection, education and upbringing of gifted children is one of the main tasks of improving the education system. It is important that individuals endowed with a special gift have the opportunity to discover and use it for self-affirmation, the right choice of profession. The purpose of the article is to consider the content of subject-specific criteria for the classification of gifted persons in the British educational environment. Research methods: analysis and synthesis of scientific literature (to clarify key concepts of research), systematization (in order to identify existing scientific approaches to solving the problem), theoretical generalization (to formulate the final provisions and conclusions). The study found that British researchers are proposing to identify gifted students according to subject-specific criteria, which allows them to identify those students who may be exceptional in one or more school subjects. For each area, a set of predictable behaviors is offered, the demonstration of which can help identify giftedness and talent. British researchers recommend using any list of characteristics in the classification of gifted people as a starting point for thinking about giftedness and talent, rather than as a diagnostic tool. Clear, objective and useful criteria are needed to identify the most capable learners and meet their needs. The choice of criteria for assessing and / or identifying giftedness is case-specific. Criteria may vary depending on the age and / or talents being evaluated and need to be supported by a body of evidence. Ultimately, decisions about which students should be considered gifted and talented are the responsibility of teachers and schools.

Key words: definition criteria, giftedness, students, Great Britain.